

očito po sili afiniteta ušao i u neke tekstove pjesme o vili vodarici; v. Žganec, *Hrv. nar. pjesme kajkavske*, br. 250 i var.; Štrekelj, *Slovenske narodne pesmi*, I, br. 849—853 (hrvatski tekstovi).

Ove su dopune bile potrebne da bi ispravile i upotpunile sliku o širini rasprostiranja spomenutih sižea i motiva. Naši primjeri, dakako, nisu iscrpni, nego su odabrani radi ilustracije.

Daleka je od nas pomisao da ovim dopunskim ispravicima zamjerimo knjizi što svi ti primjeri nisu u njoj već navedeni — obilje njezine građe istinski imponira, a apsolutna potpunost ne može se očekivati ni od mnogo iskusnijih autora.

Uza sve iznesene zamjerke i mjestimična neslaganja, mišljenja smo da je ovo veoma značajna knjiga o južnoslavenskoj narodnoj epici. Upravo zbog te u osnovi visoke ocjene pristupili smo knjizi i problemima koje ona postavlja s punom kritičkom ozbiljnošću.

Ako bi autorica ubuduće možda pripremala novo izdanje ove knjige, preporučili bismo da je skрати i učini konciznijom (bez ponavljanja, preopširnih prepričavanja i dalekih ekskursaa); trebalo bi ispraviti i dopuniti navode o lokalitetima pjesama; praktičnije za čitaoca citirati literaturu i kratice; dodati kazalo imena i pojmova; ispraviti tumačenja nekih riječi (iljaditi, izginuti); Aarne-Thompsonov tip bajke na strani 474 ispraviti u Aa Th 302.

Maja Bošković-Stulli

NARODNE PJESME O MIJATU TOMIĆU. Priredio ANDELKO MIJATOVIĆ. Zajednica samostalnih pisaca Tin. Zagreb 1969, 241 str.

Ova se Mijatovićeva zbirka sastoji od predgovora, tekstova odabranih pjesama, povijesnog prikaza o Mijatu Tomiću, popraćena s devet fotografskih snimaka, izvora koji nisu bili uz tekstove posebno spomenuti, rječnika i dviju zemljopisnih karata koje je izradio Lovorko Barbarić.

Od trideset pjesama, koliko ih sadrži ova zbirka, sedam ih je prvi put ugledalo svjetlo dana na njezinim stranama, a urednik ih je uzeo iz rukopisnih zbirki Matice hrvatske, koje se nalaze pohranjene u arhivu Odbora za narodni život i običaje Južnih Slavena Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Tih sedam pjesama zovu se: »Mijat hajduk i dva bega Čengića«, »Tomić Mihatić i Jure Magličić«, »Mihat hajduk porobio dvore Ljubovića«, »Hajduk Suša od Posušja i osveta na Kovčića Turke«, »Mijat hajduk i bula Renkovića«, »Mijat hajduk i Mujo Hrnjadin pljačkaju Vojina trgovca« i »Vido Marušić u četi Mihata hajduka«. Zapisivači rukopisnih zbirki iz kojih su pjesme preuzete zovu se Krsto Marković (v. zbirku M.H. br. 141), Mihovil Pavlinović (v. zbirku M.H. br. 143) i B. M. Glavić (v. zbirku M.H. br. 179). Ostale pjesme, koje su već objavljene, uzete su iz raznih publiciranih zbirki i iz jednog zbornika. Sva su ta izdanja tiskana u toku XIX i XX stoljeća. To su: Jukić-Martićeva zbirka »Narodne pjesme bosanske i hercegovačke«, zbirka »Vienac uzdarja narodnog o. A. Kačiću Miošiću«, dva sveska (IV i VIII) zbirke »Hrvatske narodne pjesme«, od kojih je prvi uredio L. Marjanović, a drugi N. Andrić, Kutlešina zbirka »Junačke narodne pjesme iz Imotske krajine«.

Rendeova zbirka »Narodne pjesme o Mijatu Tomiću«, Cepelićeva zbirka »Hrvatske narodne pjesme«, Šunjićeva zbirka Narodne junačke pjesme iz Bosne i Hercegovine«, Karadžićeva zbirka (III i VII knjiga) »Srpske narodne pjesme« i na kraju »Narodna pjesmarica« Matice dalmatinske (sedmo izdanje). Uz to Mijatović je preuzeo dvije pjesme i iz »Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena« (knj. IV), koji izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Najkraća pjesma u ovoj knjizi ima 19 stihova (v. str. 38). Mijatović ju je uzeo iz Pavlinovićeve zbirke a zabilježena je u Skradinu (Dalmacija), dakle prvi put je objavljena u ovoj Mijatovićevoj pjesmarici. Najdulji umotvor (v. str. 136—163), koji je već jednom bio objelodanjen u zbirci Milka Cepelića »Hrvatske narodne pjesme«, a zapisan je u Kreševu (Bosna), sastoji se otprilike od 1.125 stihova. Kažem otprilike, jer ni u jednoj pjesmi ove zbirke, pa ni u onim najduljima, kao što je i netom spomenuta, urednik nije sa strane označavao broj stihova, kao što, na žalost, nije pjesme označio ni rednim brojevima.

Mijatovićeva zbirka, koja sadrži samo narodne pjesme u kojima je glavno lice Mijat Tomić, nije prva takve vrste u nas, ima ona svoju prethodnicu u pjesmarici koja je izašla pod istim naslovom (zacijele bi bilo bolje da se Mijatović poslužio nekim drugim naslovom a u kojemu bi ipak bilo istaknuto Tomićevo ime) godine 1931. a uredio ju je Ivan Rendeo, inače poznati hrvatski numizmatičar. Samo dok je ta Rendeova zbirka objelodanjena u Sarajevu u nakladi Hrvatskog kulturnog društva »Napredak«, ova Mijatovićeva izašla je u Zagrebu, ali bez obzira na taj podatak obje kao da su u prvom redu namijenjene istom čitalačkom općinstvu, a to znači stanovnicima Bosne i Hercegovine, koji se naročito diče hrabrim podvizima svoga zemljaka, koji je uz to i nosilac određene socijalne uloge (Tomić se nije, dakako, prema narodnoj predaji, odmetnuo u hajduke iz želje za robljenjem i da bi ugodio svojoj nasilničkoj čudi, nego zbog toga što je bio ugrožen u svojim najosnovnijim ljudskim pravima).

Prema škrićim povijesnim izvorima kojima se služio Ivan Rendeo Tomić je živio u XVII stoljeću (a s njim se u tome slaže i urednik izdanja o kome pišem ovaj prikaz), dakle u vrijeme kad je tursko carstvo počelo slabiti, pa se poradi toga i teže održavao red u njegovim pokrajinama, a posebno u onima koje mu etnički nisu nikako pripadale i koje su se nalazile nadomak samog dobro organiziranog kršćanskog svijeta i daleko od svog državnog središta.

Ali bez obzira na to da li je Mijat Tomić rođen u selu Gornji Brišnik — kako narod onoga kraja vjeruje, prema podacima Anđelka Mijatovića — i bez obzira na to da li je bio ubijen na prevaru u selu Doljani, on je nosilac glavnih uloga u nekim vrlo uspješnim pjesmama hrvatske usmene poezije, pa kao takav puno »življi« a i trajniji u tom »življenju« od onoga stvarnog junaka koji mu je služio kao jedan od uzora i koji je davno nestao u nesmiljenu protjecanju vremena.

A onda još nešto: pristup uvrštenoj građi mnogo je moderniji u Anđelka Mijatovića negoli je bio u njegova prethodnika Ivana Rendea, što je i shvatljivo kad se uzme u obzir vrijeme koje ih dijeli, a u kojem su neke stvari sazorile za kritičnije promatranje. Tako je danas vrlo teško prihvatiti ovo

mišljenje koje je Rendeo izrekao pri samom kraju pogovora knjizi »Narodne pjesme o Mijatu Tomiću« (str. 177—178): »Još pred šezdeset godina izrečeno je sa stručne i pozvane strane mišljenje da u radu oko narodnih pjesama treba da nastane promjena (na ovom mjestu Rendeo citira knjigu Stojana Novakovića 'Kosovo', tiskanu u Zagrebu 1872. godine, op. O. Del.). Već tada se je moglo reći, da je sakupljeno i popisano sve, što je glavnije i valjanije na polju općeno narodnog našeg pjesništva. Iza toga rada trebalo je započeti s novim, t.j. trebalo je najljepše objavljene i štampane pjesme 'sklapati u pojedine cjeline', trebalo je 'tražiti cjelinu i skladnost u pjesmama, koje pjevaju jednog istog junaka' (očito točno navedene Novakovićeve misli iz malo prije spomenuta djela, op. O. Del.) i 'tijem putem vratiti u narod ovu svojinu njegovu' (jamačno isto tako, op. O. Del.). Tako neka se shvati i ovaj izbor najljepših pjesama o Tomiću Mijatu.«

I što se tiče prenošenja samih preuzetih tekstova iz drugih zbirki, to jest točna reproduciranja pojedinih jezičnih oblika u tim tekstovima, Rendeo se nije ponio kako je trebalo (to mu je već zamjerio i Matija Murko), a zašto, neka nam on sam kaže u pogovoru iz koga smo već citirali nekoliko misli: »Nastojalo se je, da tekst ostane što vjerniji originalu, ali prevelike dijalektične (vjerovatno zabunom umjesto dijalektalne, op. O. Del.) nastranosti zamijenjene su oblicima književnog jezika.« (str. 178)

Gdje zacijelo te »dijalektične nastranosti« treba u najvećem dijelu slučajeva smatrati jezičnim posebnostima dotičnih pjesama, koje izmijenjene ili dotjerane ne slabe samo vjerodostojnost tih pjesama nego i samu umjetničku ekspresiju onoga što su nam htjele da što pregnantnije iznesu.

Određen broj pjesama kojima se poslužio Ivan Rendeo upotrijebio je i Anđelko Mijatović u svojoj zbirci. Ja ću navesti samo neke od njih, i to one koje se nalaze više-manje na samu početku obiju pjesmarica, a zovu se »Mijat Tomić odmeće se u hajduke« (u Rendea str. 5—9, u Mijatovića str. 9—13), »Tomić Mihovil i Tešnjanin Alija« (u Rendea str. 10—20, u Mijatovića str. 14—23), »Mijat Tomić i sarajski trgovci« (u Rendea str. 23—25, u Mijatovića str. 31—32) itd. Inače, ova posljednja pjesma nema u naslovu u knjizi iz koje je uzeta (ZNŽO, sv. IV, knj. II. pol., str. 279) ni Rendeove oznake »sarajski« ni Mijatovićeve »sarajevski« za trgovce, nego samo glasi »Mijat Tomić i trgovci«. (Ja znam da narodne pjesme nemaju naslova, nego da su im naslove dali ili njihovi sakupljači ili njihovi objavljivači, ali ipak treba poštovati naslov onoga, u našem slučaju Stojana Rubića, koji je pjesmu i zapisao i objelodanio.)

Dobro je što je Anđelko Mijatović, objavljujući ovu svoju zbirku, od ukupno trideset pjesama koliko ih zbirka sadrži, njih trinaest (dakle gotovo polovicu) donio iz drugih izvora, pored sedamnaest koje je preuzeo iz zbirke svoga predšasnika Ivana Rendea, a posebno je dobro što je od tih trinaest umotvora njih sedam, kako smo već vidjeli, uzeo iz rukopisnih zbirki, te tako tim umotvorima, koji su dotad čamili sakriveni i pristupačni samo vrlo neznaatnu broju stručnjaka, omogućio izravan dodir sa znatnim mnoštvom čitalaca (koliko sam doznao, ova je Mijatovićeva zbirka već rasprodana). Ipak bi bilo bolje da ih je uzeo još više iz ostalih i rukopisnih i publiciranih zbirki, a manje iz Rendeove pjesmarice, pogotovo kad se poslužio i pjesmama u koji-

ma se Mijat Tomić pojavljuje također, ali ne kao glavno, nego kao sporedno lice (vidi pjesme »Fajka se odmeće u hajduke«, str. 33—37. i »Tomić Mihat i Jure Magličić«, str. 38). Time je u neku ruku sebi olakšao posao oko samog izbora jer ga je znatno proširio i tako omogućio jače zahvate u građu, koja ga je zbog postavljena zadatka (izbor samo onih pjesama u kojima nastupa kao glavno lice Mijat Tomić) mogla poprilično sputati, što je i sam uvidio kad je napisao u svom kratkom predgovoru: »U svom radu ja sam pronašao sedamdeset i šest pjesama, a ima ih još. Na žalost, većinom su slične po sadržaju, te sam ih jedva trideset uspio probrati i složiti u jednu cjelinu.« (str. 5)

Što se tiče preuzimanja pojedinih motiva o Mijatu Tomiću iz Rendeove zbirke, ja znam da se neki od tih motiva nikako nisu mogli mimoći, neki, kažem, kao što je npr. i onaj koji je obradila pjesma »Tomić Mihović i Tešnjanić Alija«, ali se zato možda mogao donijeti narodni umotvor gdje je taj motiv sažetije i plastičnije opjevan, kao što je npr. u pjesmi »Šišano kumstvo Tomić Mihovila«, koji je zapisan u Makarskom primorju, odnosno u Podgori (tim sam se umotvorom i ja poslužio kad sam sastavljao svoju zbirku »Narodne epske pjesme I«, br. 44), ukoliko Mijatovića nije smetalo to što ga nije kazivao jedan Doljanin ili netko drugi iz tih predjela, dakle bliži zemljak njegova glavnog junaka (kao što je bio onaj koji je kazivao umotvor kojim su se poslužili Rendeo i on).

Samo nikako ne bih želio da netko pomisli zbog ove moje zamjerke da Mijatović, uređujući svoju zbirku, nije pokazao i smisao za estetsko vrednovanje pojedinih tvorevina naše usmene poezije. Naprotiv, on ga je i te kako pokazao, i to baš u onom dijelu svoje zbirke u kojemu je nezavisno o svom prethodniku Ivanu Rendeu odabirao pojedine pjesme, vođen samo svojim ukusom. Evo, na primjer, pjesama znatne umjetničke vrijednosti koje su do pojave ove njegove zbirke bile izmakle i mojoj pažnji kad sam radio na nekim antologijama naše usmene poezije: »Mijat hajduk i dva bega Čengića« (str. 28—30) i »Mijat hajduk porobio dvore Ljubovića« (str. 49—52). Obje su te pjesme ležale do Mijatovićeve zahvata u jednoj rukopisnoj zbirci iz dubrovačke okoline, dostupnoj samo neznatnu broju stručnjaka, a sad su pristupačne više-manje svakome.

Ali i onda kad se služio istim pjesmama kojima se služio i Ivan Rendeo, Mijatović je pokazao dosta dobar ukus, kao npr. u slučaju kad je preuzeo u svoju zbirku već spomenutu pjesmu »Mijat Tomić i sarajevski trgovci«.

No unatoč svemu što sam dosad iznio, Anđelko Mijatović (inače po zanimanju student povijesti) pjesmama koje je odabrao, a i člankom koji je nazvao povijesnim prikazom i stavio iza tekstova pjesama, pokazao je u prvom redu historijski interes, pa zato nešto s pomoću pisanih a nešto s pomoću usmenih svjedočanstava (samo je ovih drugih mnogo više) on nastoji da Mijata Tomića uokviri u tijek naše povijesti kao utvrđeno historijsko lice, bez obzira na to kolikim je on sve pjesmama nekim svojim pothvatima, a posebno samom smrću dao poticaja da nastanu ili, ako su već postojale i prije same njegove pojave, da se obogate novim pojedinostima u vezi s njime.

Olinko Delorko